כיתות ז'-ט' | הלכה · חמ"ד | שיעור 2 מתוך 3 | 45 דק' | רמב"ם, הלכות דעות ז, ז-ח

"השאילני קרדומך": נקימה ונטירה

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יגדירו נקימה ונטירה לפי הדוגמאות של הרמב"ם.
- התלמידים יסבירו את ההבדל בין השניים: נקימה במעשה, נטירה בלב ובמילים.
- התלמידים ינתחו את הנימוק של הרמב"ם ("יישוב הארץ") ויביעו עמדה.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

איך המילים שלי בונות או הורסות?

בכל שיעור התלמידים מוסיפים ל"מילון המילים" של הכיתה מושג הלכתי אחד ודוגמה מהחיים, כולל מהרשת.

🧪 פתיחה

סיפור קצר: "ביקשתי מדניאל מחשבון במבחן והוא סירב. שבוע אחרי, הוא מבקש ממני מטען." שלוש אפשרויות על הלוח: (א) לא נותן, "כמו שאתה לא נתת לי"; (ב) נותן ואומר "אני לא כמוך"; (ג) נותן בלב שלם. התלמידים בוחרים ומנמקים.

📖 הסבר למורה

הרמב"ם (דעות ז, ז) לומד מהפסוק "לא תיקום" (ויקרא יט, יח) את איסור הנקימה, ונותן דוגמה: חברו ביקש קרדום (גרזן) וסירב; למחר הוא צריך קרדום מאותו חבר, והחבר עונה "איני משאילך, כדרך שלא השאלתני". זו נקימה. הדרך הנכונה: "ייתן בלב שלם ולא יגמול לו כאשר גמלו".

בהלכה ח הרמב"ם מגדיר נטירה ("ולא תיטור"): נותן, אבל אומר "הא לך... ואיני כמותך". המעשה טוב, אבל השנאה נשארת בלב ויוצאת במילים. הנימוק של הרמב"ם: "שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו, שמא יבוא לנקום", וזו "הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה יישוב הארץ".

אפשרויות א, ב ו-ג מהפתיחה הן בדיוק נקימה, נטירה וההתנהגות שהרמב"ם מציע. יש תלמידים שירגישו שהדרישה קשה מדי; זה דיון לגיטימי, וכדאי לתת לו מקום.

זרמים: נכתב לחמ"ד, ומתאים גם לממלכתי כשיעור ערכים מתוך מקורות ההלכה. בממלכתי אפשר להדגיש את הערך ואת הדיון; בחמ"ד גם את החיוב ההלכתי ("עובר בלא תעשה").

⚖️ **שימו לב:** הדינים בשיעור מוצגים "לפי" המקור שצוין לידם (קיצור שולחן ערוך, שולחן ערוך, רמב"ם). כל קהילה נוהגת לפי פסיקת הרב שלה ולפי מנהג המשפחה, ובשאלה מעשית שואלים את הרב. כדאי

לומר זאת לתלמידים במפורש.

📜 המקור (מתוך ספריא, נוסח תורת אמת / מכון ממרא)

רמב"ם, משנה תורה, הלכות דעות, פרק ז, הלכות ז-ח

(ז) הנוקם את חברו--עובר בלא תעשה, שנאמר "לא תיקום" (ויקרא יט,יח). ואף על פי שאינו לוקה, דעה רעה היא עד מאוד; אלא ראוי לאדם להיות מעביר על כל דברי העולם--שהכול אצל המבינים דברי הבל והבאי, ואינן כדאי לנקום עליהם. כיצד היא הנקימה: אמר לו חברו השאילני קרדומך, אמר לו איני משאילך; למחר צרך לשאול ממנו, אמר לו השאילני קרדומך, אמר לו איני משאילך, כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך--הרי זה נוקם. אלא כשיבוא לשאול, ייתן בלב שלם ולא יגמול לו כאשר גמלו; וכן כל כיוצא באלו. וכן אמר דויד בדעותיו הטובות, "אם גמלתי, שולמי רע" (תהילים ז,ה).

(ח) וכן כל הנוטר לאחד מישראל--עובר בלא תעשה, שנאמר "ולא תיטור את בני עמך" (ויקרא יט,יח). כיצד: ראובן שאמר לשמעון שכור לי בית זה, או השאילני שור זה, ולא רצה שמעון; לימים צרך שמעון לראובן לשאול ממנו או לשכור, ואמר לו ראובן הא לך, הריני משאילך, ואיני כמותך, ולא אשלם לך כמעשיך--העושה כזה, עובר ב"לא תיטור". אלא ימחה הדבר מליבו ולא ייטרנו, שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו, שמא יבוא לנקום. לפיכך הקפידה תורה על הנטירה, עד שימחה העוון מליבו כלל ולא יזכרנו; וזו היא הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה יישוב הארץ, ומשאן ומתנן של בני אדם זה עם זה.

⚖️ כתוב במקור / הסבר

בטור הימני מה שכתוב במקור עצמו. בטור השמאלי הסבר או פירוש, ובו כתוב של מי הוא. ההסבר עוזר להבין, אבל הוא לא חלק מהמקור.

📜 כתוב במקור	🔍 הסבר (ושל מי הוא)
"כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך--הרי זה נוקם"	נקימה: מחזירים רע ברע במעשה.
"הא לך, הריני משאילך, ואיני כמותך"	נטירה: נותנים, אבל מזכירים את העלבון. המעשה טוב והלב לא.
"שאפשר שיתקיים בה יישוב הארץ, ומשאן ומתנן של בני אדם זה עם זה"	הנימוק של הרמב"ם הוא חברתי: בלי זה אנשים לא יכולים לחיות ולעבוד יחד.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף העבודה

1. פתיחה: סיפור המטען ושלוש האפשרויות (7 דקות)
2. קריאה בחברותות של הלכות ז-ח: מתאימים כל אפשרות מהפתיחה למושג ברמב"ם (12 דקות)
3. דף העבודה: מקרים מהחיים (12 דקות)
4. דיון: האם הדרישה של הרמב"ם הוגנת? מה יכול לעזור "למחות את הדבר מהלב"? (9 דקות)
5. כרטיס יציאה ומילון המילים (5 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה ההבדל בין נוקם לבין נוטר בדוגמאות של הרמב"ם?
2. מה הרמב"ם מציע לעשות במקום?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה, לפי הרמב"ם, התורה הקפידה גם על נטירה, אף שהנוטר כבר נותן?
2. מה פירוש "יישוב הארץ" בהקשר הזה?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם אפשר באמת "למחות" עלבון מהלב? מה עוזר לכם לעשות זאת?

🏁 סיכום השיעור

כל תלמיד כותב משפט אחד שהוא יכול לומר במקום "אני לא כמוך" כשהוא עוזר למי שפגע בו בעבר.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. הגדירו במילים שלכם: נקימה, נטירה.
2. דוגמה אחת מהחיים שבה אפשר לבחור לא לנקום.

💡 הערות למורה

אם תלמיד מספר על פגיעה ממשית או חרם, זה כבר לא עניין של "השאלת קרדום": מקשיבים ומפנים לגורם המתאים בבית הספר. השיעור עוסק בעלבונות יומיומיים.

📝 בדף העבודה

התאמת תגובות לנקימה, לנטירה ולדרך שהרמב"ם מציע, מקרים מהחיים, שאלת נימוק ו★ שאלת אתגר.
מחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- רמב"ם הלכות דעות פרק ז (מכון ממרא)

מחוון: נוקם, נוטר, או נותן בלב שלם?

1. נ · ט · ל.

2. 1. "לא תיקום" (ויקרא יט, יח). 2. "ולא תיטור את בני עמך" (ויקרא יט, יח).

3. "שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו, שמא יבוא לנקום": מי ששומר טינה בלב עלול בסוף גם לנקום. ועוד: זו "הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה יישוב הארץ".

4. למשל: נוטרת: "תיקחי, אבל תזכרי שאני כן משתפת". בלב שלם: "בטח, הנה, בהצלחה במבחן". לקבל כל תגובה מתאימה.

5. תשובה פתוחה. לבדוק שהתלמיד מתייחס לנימוק של הרמב"ם ומביע עמדה מנומקת.

בין אדם לחברו · כיתות ז'-ט' · עבודה מקורית לתרגול · הדינים לפי המקור שצוין; כל קהילה נוהגת לפי פסיקת רבה